

Tütün Mücadelesi Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre Farklılık Gösteriyor...

Dr. Dilek Aslan*, Dr. Nazmi Bilir**

Tütün ve mamullerinin tüketimi Dünya'da yaygınlaşmaya devam etmektedir. "Epidemi" olarak da tanımlanan bu durum için tütün sorununun "küresel bir sorun" olduğu ifadeleri de kullanılmaktadır. Bu nedenle tütün mücadelesinin de küresel olması gerektiği vurgulanmaktadır (1). Sigara kullanımı azaltıldığı takdirde sigaraya bağlı gelişebilecek hastalıkların sıklığında da azalmalar görüleceği bilinmektedir.

Küresel bir sorun olarak tanımlanan bu hastalık açısından aslında "gelişmiş" ve "gelişmekte olan" ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Tüketim sıklığı, tüketime bağlı gelişen hastalıklar gibi parametrelerin görülme sıklıklarının gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha yaygın olduğu ifade edilmektedir. Tanımlanan bu farklılığın gelecekte daha belirgin olması beklenmektedir (2).

Günümüzde Dünyada halen 1.5 milyara yaklaşan kişi sigara içmektedir. Bir başka veri kaynağına göre dünyada her gün yaklaşık binlerce genç insan sigaraya başlamaktadır. Sigaraya bağlı bir nedenden ölen kişi sayısı dünyada her yıl 4.8 milyon olup bunların 3.8'i erkek; 1.0'ı kadınlardır. Sigaraya bağlı ölümlerden dolayı beklenen yaşam süresinde yaklaşık 20 yıllık bir azalma söz konusudur. Yapılan çalışmalar sigara içme sıklığı bu biçimde giderse 2020 yılında sigara her yıl 10 milyon kişinin ölümüne neden olacaktır. Benzer bir projeksiyon da ölümlerin %70'inin gelişmekte olan ülkelerde olacağına vurgu yapmaktadır (3). Bu verilerden hareketle tütün konusunda gelişmiş ülkelerde alınan önlemlerin daha iyi olduğu ifade edilebilir. Önlemler başlıca; sigaraya başlamamak, içenlerin bırakması ve pasif sigara dumanından etkilenimin önlenmesi şeklindedir (4-6). Gelişmiş ülkeler her üç basamak ile ilgili ayrıntılı çalışmalar yapmaktadır. Aslında Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi-TKÇS (FCTC - Framework Convention on Tobacco Control) imzalandıktan sonra Dünyadaki hemen her

ülke konu ile ilgili çalışmalarını hızlandırma çabasıdadır ancak bazı nedenlere bağlı olarak bu çabalar yetersiz kalabilmektedir. Sosyal, ekonomik, politik, kültürel nedenlerin çoğunlukla rol oynadığı bu sorunun altında yatan çok önemli bir başka durumun da "Çok Uluslu Tütün Şirketleri"nin artık gelişmekte olan (ya da az gelişmiş) ülkelerde daha kolay iş yapabildikleri olduğunu vurgulamak yerinde olur. Dünya tütün pazarını yönlendiren şirketlerin büyük bir kısmının ana yerleşkelerinin de çoğunlukla gelişmiş ülkelerde olduğunu anımsatmakta yarar bulunmaktadır (7).

Çok uluslu tütün şirketlerin pazarlarını daha çok az gelişmiş ülkelere çevirmiş olmalarının altında yatan bazı nedenler aşağıda sunulmuştur:

1. Gelişmiş ülkelerde tütün mücadelesi daha kararlı bir biçimde yürütülmektedir.
2. Gelişmiş ülkelerde mücadeleyi destekleyen yasalar vardır. Bu yasalar tütün kullanımı açısından özel hedef olan riskli gruplar (çocuklar, kadınlar, engelliler gibi) için koruyucudur. Gelişmekte olan ülkelerde eksiklikler bulunmaktadır.
3. Tütün mücadelesi konusunda var olan yasaların uygulanabilirliği gelişmekte olan ülkelerde daha zor olmaktadır. Denetleme sorunları bulunmaktadır.
4. Gelişmiş ülkelerde yaşayan halkların tütün mücadelesi ile ilgili duyarlılıkları daha fazladır. Tütün kullanımı toplumsal olarak kabul görmeyen bir davranış haline gelmektedir. Tüketiciler toplumda "ikinci sınıf" yurttaş olarak algılanabilmektedirler. Sigaranın sağlığa verdiği zararlar konusunda "risk algılaması" daha iyi düzeydedir.
5. Toplum katılımının sağlanmasında gelişmekte olan ülkelerde güçlükler bulunmaktadır.
6. Gelişmiş ülkelerde "rol modeli" özelliği olan bireyler (ebeveyn, öğretmen, doktor ve diğer sağlık çalışanı gibi) bu sorumluluklarını daha fazla ve sorumluca yerine

*Doç.; Hacettepe Ü. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD, Ankara- Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi (SSUK) Üyesi

**Prof.; Hacettepe Ü. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD, Ankara, SSUK Üyesi

getirmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde bu modellerin sigara içme sıklıkları daha fazla olabilmektedir. Ayrıca bu bireyler kendilerini model alma olasılığı bulunan kişilerin kendilerini görebilecekleri biçimde sigara içme olasılıkları daha fazladır.

7. Çok uluslu şirketlerin plan ve politikalarına karşı gelişmiş ülkelerde toplumda güçlü bir dayanışma vardır. Gelişmekte olan ülkeler bu konuda daha geri konumdadırlar.

8. Ülkelerde kullanılan sigara dışındaki tütün mamulleri birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin; Orta Doğu ülkelerinde nargile içimi yaygınlaşırken; Latin Amerika da bir başka tütün ürününün kullanımı artmaktadır. Bu farklılık aslında küresel mücadeleyi gereletebilmektedir.

9. Tütün mamulleri kullanımı ve zararları ile ilgili farklı boyutları araştıran izleme ve değerlendirme çalışmalarının sürekliliği gelişmiş

ülkelerde daha kolay yürütülebilmektedir. Bu çalışmalar için kaynak ayırımı daha fazladır. Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda kullanım sıklığının ulusal boyutta saptanabilmesi için kaynak ayrılamamaktadır.

Yukarıda belirtilen gerekçelerin sayısı kuşkusuz artırılabilir. Bu gerekçelere bağlı olarak çok uluslu tütün şirketleri gelişmiş ülkelerde artık pek fazla faaliyet sürdürmemektedirler. Artık ülkeler "tütünsüz ülke" yaklaşımını kabul etmektedirler. Örneğin; İrlanda Cumhuriyeti bu konuda kararlılık göstermiş; başarılı uygulamalara imza atmıştır. Benzer olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı eyaletler aynı kararlılık içerisinde. Yakın bir gelecekte gelişmiş ülkelerin çoğunda aynı uygulamaların başarılı olacağı tahmin edilmektedir.

Tütün ile ilgili gelişmelerin gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde farklı seyrettiği ile ilgili iki örnek aşağıda paylaşılmıştır (7, 8):

Örnek 1. Hindistan'dan....

Köylerde sigara tanıtımı

Sağlık savunucuları, sokak gösterisi, video gösterisi vb. olayların, köylerde gençlerin sigara içmelerini desteklediğini söylemekte. Hoshiarpur kasabasında, bambu kamışlar üzerinde yürüyerek gösteri yapan kişiye köyleri dolaşarak sigara tanıtımı yapması için günde 250 Rupı (5.34 dolar) verilmiştir. Bu kişi köylerde dolaşırken Amerika'lı gibi gözükmekte, gençlerle göz göze gelmeye çalışmakta, T-shirt giymekte, siyah gözlük takmakta ve megafonla tanıtım yapmaktadır. Elinde yanan bir sigara ile dolaşan reklamcı kişi gezerken satış sloganlarını söylemektedir. Aynı zamanda bir kamyon da üzerindeki ekrandan Hint filmi yayını yapmakta, film öncesinde sigara tanıtımı da yapılmaktadır. Gençler filmi seyredirken kendilerine sigara da dağıtılmaktadır.

Örnek 2. Amerika Birleşik Devletleri'nden.....

Bir sigara firması bir kişiye karısının ölümü için tazminat ödeyecek

Karısı 1999 yılında ölen bir adama BAT, 19 milyon dolar ödeyecek. Arkansas'ın başkenti olan Little Rock kenti mahkemesi Bay H.B.'e 4 milyon dolar masraf karşılığı, 15 milyon dolar da ceza ödenmesi kararı verdi. Kararın gerekçesi sigaraları üreten firmanın, eşini sigaranın sağlık riskleri konusunda uyarılamaması idi. Bayan H.B. 1946-1981 yılları arasında bu sigaraları içmişti.

Pasif sigara dumanından etkilenen bir kişi büyük tazminat kazandı

NewYork jürüsü bir model ajansının eski bir çalışanına 5.27 milyon dolar ödemeye mahkum etti. V.G. (32 yaşında) çalıştığı işyerindeki sigara dumanının astımını şiddetlendirdiği iddiası ile yargıya başvurdu. Yüksek mahkeme jürisi, bayan V.G.'nin 1999 yılında işe girdikten 7 hafta sonra, işyerinde astımının şiddetlendiği iddiası ile şikayetçi olması üzerine firmanın kendisine düşmanca davranması ve işten çıkarması nedeniyle bu kararı verdi.

Sonuç olarak gelişmekte olan ülkeler aleyhinde işleyen bu sürece ilişkin ayrıca önlemler alınmalıdır. Bu farklılıkların giderilmesi; var olan eşitsiz yaklaşımların ortadan kaldırılması konusunda uluslararası platformlar önemlidir. Duyarlılık ve farkındalık düzeyinin artması yapılması gerekenleri istedik biçimde yönlendirebilir.

İletişim: Dr. Nazmi Bilir

E-posta: nbilir@hacettepe.edu.tr

Kaynaklar:

1. WHO Framework Convention on Tobacco Control: why is it important? <http://www.who.int/features/qa/34/en/index.html>. (Erişim tarihi: 18 Kasım 2006).
2. Yach D, Wipfli H. a Century of Smoke. Ann Trop

3. Med Parasitol. 2006 Jul-Sep;100(5-6):465-79.
4. Deaths. In: Mackay J, Eriksen M, Shafey O (Eds). The Tobacco Atlas. Second Edition. American Cancer Society Publications, 2006, pp. 38.
5. Aslan D. Dünyada ve Türkiye'de Tütün Kontrolünde Yeni Bir Dönem Başladı: Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 2005; 14 (1), 19-21.
6. Boztaş G, Aslan D, Bilir N. Çevresel Sigara Dumanından Etkilenim ve Çocuklar. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 2006; 15 (5), 75-78.
7. Aslan D, Bilir N. Tütün ve Tütün Ürünleri ile Mücadele ve Bu Mücadelede Hekimin Rolü. STED 2006; 15(4): VIII-IX.
8. Tobacco Companies. In: Mackay J, Eriksen M, Shafey O (Eds). The Tobacco Atlas. Second Edition. American Cancer Society Publications, 2006, pp. 52-53.
9. IATH Bülteni, Haziran 2003 (sayı 139).